

23. Документы внешней политики СССР. В двадцати двух томах / Ред. Г. Фокина, Е. Гармаша и др. – М.: Государственное издание политической литературы, 1959. – Том 3: 1 июля 1920 г. – 18 марта 1921 г. – 723 с.
24. ЦДАВОУ. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 590.
25. Раковский Х. Отчет Рабоче-Крестьянского правительства Украины IV-му Всеукраинскому съезду Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов 16-20 мая 1920 г. с приложением резолюции Съезда и резолюцией Центрального Исполнительного Комитета. – Х.: Всеукраинское издательство, 1920. – 36 с.
26. Центральний державний архів громадських об'єднань (далі – ЦДАГО). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 129.
27. Собрание узаконений и распоряжений Всеукраинского революционного комитета. – Х. – № 1: 26 декабря 1919 – 10 февраля 1920. – С. 7-10;
28. ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 107.
29. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1953). Часть 1 (1898-1925). Издание седьмое. – М.: Госполитиздат, 1953. – 952 с.
30. Польско-советская война 1919-1920 (ранее неопубликованные документы и материалы): В 2 ч. / Ред. И. Костюшко. – М., 1994. – Ч. 1. – 215 с.
31. ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 200;
32. Збір законів і розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України. Х., 1920. – № 6, 2-9 квітня 1920 року.
33. ЦДАВО. – Ф. 4. – Оп. 1. – Спр. 24;
34. Винниченко В. Єдиний революційно-демократичний фронт // Нова Україна. – 1923. – січень-лютий. – С. 54-71.
35. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: Спомини сучасника / О. Назарук. – Львів: Українська християнська організація, 1920. – 169 с.
36. ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 130.
37. Польско-советская война 1919-1920 (ранее неопубликованные документы и материалы): В 2 ч. / Ред. И. Костюшко. – М., 1994. – Ч. 2. – 222 с.
38. Ленин В. Неизвестные документы. 1891-1922 / подгот. Ю. Амиантов [и др.] – М.: «Российская политическая энциклопедия», 1999. – 607 с.
39. ЦДАВО. – Ф. 4. – Оп. 1. – Спр. 670.

Кавунник В. Л. Институализация большевистского правительства в Украине (1919-1920): военно-политические и дипломатические аспекты

В советской исторической литературе становление большевистского правительства в Украине рассматривается как результат иностранной вооруженной интервенции и гражданской войны в России. В украинской национальной историографии этот процесс анализируется в контексте войны России против Украины. Изучение международных договоров и правительственных документов дает основание говорить о межгосударственной Украина-Российской войне, по результатам которой в Украине было установлено марионеточное правительство Х.Раковского. Такое правительство могло существовать только при военной и дипломатической поддержке России.

Ключевые слова: Украина-Российская война, Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика, Красная Армия, Христиан Раковский.

Kavunnyk V. L. The establishment of Soviet government in Ukraine (1919-1920): military, political and diplomatic aspects

The communistic historiography considers the formation of soviet government in Ukraine in the context foreign military intervention and civil war in Russia. But Ukrainian national historiography studies this creation in context of war Russia against Ukraine. According to the international treaties and state papers this government had established as the result of Ukraine-Russian war. Actually this government was administration of Russia in Ukraine. The Soviet Ukraine wasn't able to exist without military and diplomatic support of Russia.

Keywords: Ukrainian-Russian war, Russian Soviet Federative Socialist Republic, Red Army, Christian Rakovsky

УДК 94(47+477)"1911/1920"

В. В. Сокирська

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЧАСТИНИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОРДОНУ У 1920-х рр.

З розпадом СРСР однією з найгостріших проблем стала проблема прикордонно-територіального розмежування незалежних республік. Сучасний державний кордон Російської Федерації і України є підсумком тривалого процесу його визначення у 20-х рр. ХХ століття. Досліджується проблема становлення донецької ділянки російсько-українського кордону цього періоду. Серед проблем і протиріч, які були закладені у формуванні російсько-українського кордону у 1920-х рр., постала проблема визначення приналежності не тільки території, а й об'єктів господарювання. Висвітлюються наслідки роботи адміністративно-територіальних комісій різного рівня по визначенню приналежності спірних територій.

Ключові слова: російсько-український кордон, адміністративно-територіальна комісія, Донецька губернія, губвиконком, повіт, волость, округ.

На сьогодні основи державної політики незалежної України щодо забезпечення її національних інтересів, зокрема і в питаннях, що стосуються державного кордону, закладені Концепцією національної безпеки України від 18 липня 1995 р.

Процеси євроінтеграції поглиблюють міжнародно-правове регулювання відносин з приводу територіальної організації держави. На увагу заслуговують положення міжнародних договорів, якими закріплюються державні кордони або ж механізм реалізації політики щодо територіальної організації держави, її регіонального розвитку.

Протягом багатовікової історії свого розвитку український народ мав декілька можливостей створити власну державність, які, на жаль, не були реалізовані. Зі створенням самостійної Української держави однією з найгостріших проблем стала проблема прикордонно-територіального розмежування.

Наша увага до історії формування російсько-українського кордону зумовлена тим, що, на відміну західного та південного кордонів як більш рухливих, вищеназваний кордон в досліджуваній період в цілому був визначений і залишається усталеним до цього часу.

У дослідженні проблеми становлення російсько-українського кордону будемо констатувати відсутність історіографічної дискусії. Вивченням даної теми переймалася незначна кількість українських науковців доби незалежності. Однією з перших і найбільш узагальнених праць з даної проблематики можна назвати дослідження В. Боєчка, О. Ганжі, Б. Захарчука [1]. Дотично, часом побіжно, дана проблема аналізується в працях В. Кузьменка [2], Т. Бикової [3], С. Кульчицького і Г. Єфіменка [4], М. Дмитрієнко [5], В. Сергійчука [6]. Спеціальних історичних досліджень із залученням широкої джерельної бази вітчизняних та російських архівних установ з окресленої теми, де б глибоко аналізувалася проблемність становлення межі між двома радянськими республіками упродовж 1920-х рр., на сьогодні не існує. За виключенням окремих розвідок [7] відсутня дана тематика в російській історіографії. Наукові дискусії, як обов'язковий атрибут наукових досліджень, благотворно вплинули б на поглиблене розуміння цієї сторінки нашої історії.

На сьогодні російсько-український кордон є найдовшим у Європі і становить третину загальної протяжності українського кордону. Сучасний державний кордон Російської Федерації і України є підсумком тривалого процесу його визначення у ХХ столітті.

Докорінні зміни, які відбулися в геополітичному просторі Центрально-Східної Європи в кінці ХХ століття, зокрема на території колишнього Радянського Союзу, зумовили необхідність наукового переосмислення історичного процесу. Особливо це стосується дослідження проблеми російсько-українських взаємин у 20-х рр. ХХ ст., яка ще не знайшла належного висвітлення.

До проблем і протиріч, які були закладені у формуванні російсько-українського кордону у цей період, стала проблема визначення приналежності не тільки території, а й об'єктів господарювання. Багато населених пунктів, сільхів, промислових, сільськогосподарських та інших об'єктів у прикордонних районах за радянських часів були збудовані без належного погодження з відповідними державними органами. Тому сьогодні вони опинилися по обидва боки від лінії кордону. Досвід проведення делімітаційних та демаркаційних робіт на початковому етапі показав, що вирішити ці питання за короткий час можна тільки при наявності достатньої політичної волі в договірних сторін.

Проблеми того, що було і того, що маємо з цього питання лежать у площині 20-х рр. ХХ ст.

Незважаючи на формальне закріплення права на самовизначення в декретах II Всеросійського з'їзду рад та в Декларації прав народів Росії, керівництво РСФРР відразу ж розпочало приховану боротьбу за встановлення контролю над Україною та її ресурсами. Однією з перших постала проблема визначення кордонів.

Промисловий Донбас привертав своїм економічним потенціалом. І саме тут, де була сконцентрована велика частина робітників України, більшовики спочатку отримали найбільшу підтримку. Враховуючи економічний і стратегічний чинники, 5 лютого 1919 р. Раднарком УСРР створює своїм декретом з Бахмутського і Слав'яносербського повітів Катеринославської губернії тимчасову адміністративну одиницю – Донецьку губернію з центром у м. Луганськ. Значення такої губернії виходило тоді далеко за межі інтересів тільки України: басейн в основному постачав вугілля і метал до центральних районів Росії, в промислові центри на Півночі. Їх робота повністю залежала від оптимально вигідних прямих поставок з України [5, с. 48].

Проблема визначення адміністративних меж цієї губернії полягала в тому, що формувалася вона на порубіжній території між УСРР і РСФРР. У приналежності цієї території були зацікавлені як в Росії, так і в Україні. 17 березня 1920 р. в Адміністративну комісію при ВЦВК РСФРР надійшов лист від Володимирського: «РНК на засіданні від 16 березня 1920 р. постановила: передати питання про кордони Донецької губернії в Адмінкомісію при ВЦВК з пропозицією скласти план утворення Донецької губернії, так, щоб вона включала всю гірничу промисловість і достатню для повного забезпечення населення кількість продовольчих повітів і волостей із сусідніх губерній» [8, арк. 12].

Комісії пропонувалися два варіанти: без дроблення повітів, інший з дробленням повітів, по можливості без дроблення волостей і викликати для обговорення цього питання представників всіх зацікавлених відомств. Для цього передбачалося проведення спеціального засідання.

Згідно з постановою Ради Української трудової армії від 15 березня 1920 р. були остаточно затверджені межі Донецької губернії і утворені нові повіти. У зв'язку з цим до України від РСФРР були передані із колишньої Обл. Війська Донського такі території: від Донецького округу – станиці Гундарівська, Кам'янська, Калитвинська, Усть-Білокалитвинська, волость Карпово-Обривська; від Черкаського округу – станиці Володимирівська, Олександрівська, Козачі Табори, Мало-Несвітайська, Нижньо-Крепінська і далі до кордону з Таганрозьким округом. Таганрозький округ увесь цілком. Крім цих територій, до складу Донецької губернії (центр – Луганськ) увійшли також Бахмутський, Луганський, Маріупольський та Старобільський повіти. Такі межі Донецької губернії були затверджені постановою президії ВУЦВК від 16 квітня 1920 р. [8, с. 4].

Межі адміністративних одиниць не були чітко визначеними, кількість районів і повітів не раз змінювалася. Уже через рік представники РСФРР намагалися повернути собі частину цих територій. У відповідь Рада Української трудової армії, яку на той час очолював Християн Раковський, ухвалила: «...вилучення Таганрозького округу недоцільним і наполягає перед Радою Праці і Оборони про недопустимість виконання такого рішення. Радтрудоармія звертається в Раднарком, ВУЦВК і ЦК партії України з пропозицією підтримати постанову Радтрудоармії також і по своїй лінії, так як такий поділ може викликати політичні незручності». Кремль прислухався і змінювати нічого не став [11, с. 172].

Коренізація в поєднанні з адміністративно-територіальною реформою поставили в порядок денний питання про корегування міжреспубліканських кордонів. Український уряд надав до ЦВК СРСР проект врегулювання державних кордонів УСРР, в основу якого лягли клопотання населення. Цей проект був побудований на етнографічному принципі, як основному, коректованому тими чи іншими господарськими передумовами, а також моментом врегулювання задля зручності адміністрування.

У доповідній записці Науково-технічного відділу УРНГ до Адміністративної комісії при президії ВЦВК у січні 1923 р. доводилася необхідність виправлення кордону УСРР в районі станції Міллерове і р. Калитви шляхом приєднання частини Донської області, саме селянської частини бувшого Донецького округу з повітовим центром станцією Міллерове, до Донецької губернії УСРР. При проведенні кордонів УСРР і РСФРР на території бувшого Донецького округу Донецької губернії була виокремлена південна козака частина з бувшим містом Каменським і включена до складу Донецької губернії УСРР. У той час, як північна селянська частина бувшого Донецького округу з українським населенням залишена в складі Донської області з повітовим центром станція Міллерове. Підстави, що висувалися НТВ УРНГ на приєднання цієї останньої частини бувшого Донецького округу до УСРР ґрунтувалися на висновках відповідних спеціалістів, які доводили можливість відкриття нових родовищ кам'яного вугілля в північній частині бувшого Донецького округу.

Відокремлення цієї території від Донецької губернії УСРР являлося штучним так, як з включенням басейну р. Калитви відновлювався бувший Донецький округ у своїх попередніх кордонах з тягінням до Дінця вниз по річці Калитві і через Міллерове пов'язувався залізницею з Донбасом. Відокремлення басейну Калитви від УСРР створювало черезсмузжя, що могло перешкоджати шлюзуванню Калитви вслід по закінченню робіт по шлюзуванню Дінця. Розділення бувшого Донецького округу на два округи відбулося при Каледіні, коли було виділено козацький округ з Кам'янським і селянський округ з Міллеровим, тому селянська частина випадково не увійшла до складу УСРР разом з іншою частиною Донецького округу [12, арк. 5 – 6].

У відповідь на це відношення НКЗС повідомляв, що по доповіді НКВС УСРР про приєднання частини Донської області до Донецької губернії з боку НКВС заперечень не було [12, арк. 17].

Річ у тім, що Донський округ бувшої Облaсті Війська Донського за природними і економічними умовами складався із двох різних частин. Південна частина округу, де починаються відроги Донецького кряжу, багата вапняками, сланцями і піщаниками кам'яновугільної формації і бідна на чорнозем. Грунт південної частини округу в порівнянні з північною, не зручний для землеробства. Північна частина Донецького округу з її річковим басейном являється багатим зрошувальним районом, грунт переважно родючий чорнозем. Південна частина переважно промислова, північна – землеробський район. Крім того, за складом населення південна частина була населена виключно українцями, північна – також і не українцями. Наведені умови – природні, економічні, національні – очевидно прийняті до уваги при встановленні кордону між Україною і Росією. У представленій доповідній записці НКВС УСРР наводяться дані і думки авторитетних геологів, що і північна частина, певно, має такі ж поклади, що і південна. Ця обставина і слугувала мотивом УСРР про приєднання північної частини до Донецької губернії.

Російська сторона вважала, що північна і південна частини Донецького округу являють собою різні економічні райони з різними економічними центрами тягіння, що наявність гірських покладів само по собі не являється достатнім мотивом для зміни адміністративних кордонів.

На думку президії ВРНГ, яка виходила з точки зору інтересів державної промисловості, не було вирішальних факторів які б викликали необхідність об'єднання північної частини Донецького округу з Донецькою губернією [12, арк. 7 – 8].

Для правильного розвитку Південного гірничопромислового району, який повинен відійти, як частина, до України, необхідно було включити до його складу всі райони, де знаходилися основні поклади кам'яного вугілля.

У зв'язку з цим секція районування при Держплані УСРР вважала за необхідне приєднати до України не тільки Міллерівську ділянку (включену по проекту Держплану до складу 14 округу Південного гірничопромислового району), але і Олександрo-Грушевський район (включений до складу 15 округу того ж проекту).

У березні 1923 р. до Народного комісаріату фінансів РСФРР було надано висновок фінансово-економічного бюро з питання доцільності приєднання частини Донської області до Донецької губернії УСРР, який зводився до того, що технічні і економічні причини не дають підстав до приєднання районів ст. Міллерове і р. Калитви до УСРР [12, арк. 12 – 13].

Адміністративно-територіальна комісія, що діяла при Донецькому губернському комітеті, піднімала питання про приєднання до Донецької губернії Міллеровського району. Крім вищезгаданого питання Донецький губвиконком вважав за необхідне приєднати із Донської області волость Радіоно-Восвітаєвську.

Клопотання волвиконкому цієї волості і згода Донської області на приєднання були здані в ЦАТК з матеріалами районування Донецької губернії.

Крім того, згідно постанови Донецького губвиконкому, губернська адміністративно-територіальна комісія підняла клопотання про приєднання до Донбасу Приморської волості Ростовського округу із Донської області так, як скупченість біля Таганрогу населення з давніх часів користувалося запасом землі цієї волості, що майже впритул підходили до Таганрогу.

Донський обласний виконком, що знаходився в Ростові-на-Дону, чинив всілякі перешкоди розгляду піднятого українською стороною питання.

На черговому засіданні Комісії ЦВК Союзу РСР з врегулювання кордонів, що відбулася 21 жовтня 1924 р., було прийнято постанову, якою розділили Сорочинський район Шахтинського округу річкою Сіверський Донець на дві частини, із яких північна частина відходила до Північно-Кавказького краю РСФРР, а південна – до Донецької губернії УСРР; увесь Таганрозький округ, за виключенням частини районів і двох районів повністю, передавався Північно-Кавказькому краю РСФРР. На засіданні комісії було відхилене клопотання представників Курської і Воронежської губерній про зняття з обговорення питання про встановлення кордонів між УСРР і РСФРР в частині вищезазначених губерній до наступного засідання, що викликало протест представників цих губерній і вони залишили зал засідань [13, арк. 47].

Президія ВУЦВК, яка засідала 12 листопада 1924 р. ухвалила рішення звернутися до Президії ЦВК СРСР з поданням про остаточне врегулювання всіх кордонів з РСФРР. Прагнення поставити крапку у вирішенні цього питання диктувалося ще й необхідністю проведення на території обох республік передвиборної кампанії до скликання з'їзді. Піднімалося питання і про необхідність створення Паритетних комісій для поділу майна тих територій, де пересувалися кордони [13, арк. 42].

Для спрощення роботи і систематизації всього матеріалу Союзна комісія по врегулюванню кордонів між РСФРР, УСРР і БСРР створювала спеціальну технічну Паритетну комісію під головуванням представника Держплану О. Єгорова, який ввійшов до складу цієї комісії від НКВС РСФРР і представника українського Постпредства Вдовиченка. Технічна комісія отримала завдання перевірити суперечливість даних представників УСРР і Союзного Держплану та виявити матеріали про клопотання [14, арк. 42].

Союзною комісією по встановленню кордонів між УСРР, РСФРР і БСРР було затверджено проект, поданий паритетною комісією Донецького губвиконкому і Південно-Східним краєм, за яким значна частина території Шахтинської і Таганрозької округ переходили до Південно-Східного краю.

Комісія затвердила лінію кордонів і просила союзний ЦВК ці справи не оголошувати, оскільки питання спрямування всього кордону остаточно не вирішено. Адже на цій території, що відійшла до Південного Сходу знаходилося багато майна, що мало всеукраїнське значення: шахти, заводи, радгоспи, дослідна станція Наркомзема тощо.

У своєму зверненні до Голови РНК УСРР В. Чубаря секретар ВУЦВК П. Буценко просив створити комісію по розподілу цього майна, яка б протягом трьох тижнів закінчила б справу і через уряд УСРР подати її на остаточне затвердження ЦВК СРСР [14, арк. 43].

У грудні 1925 р. у листі до Е. Квірінга П. Буценко зазначав, що створена Паритетна комісія із представників Донецького губернського виконкому і Північно-Кавказького крайового виконкому РСФРР, не погодивши своєї роботи з урядом України і не маючи санкцій ВЦВК, передала до складу Північно-Кавказького краю вісім районів Шахтинського округу з м. Шахти і шість районів Таганрозького округу з м. Таганрог [15, арк. 76].

При розгляді внесеного Донецьким губвиконкомом проекту Паритетної комісії по встановленню кордонів, фактично проведеного в життя, політбюро ЦК КП(б)У постановило внести корективи в представлений проект, а саме: виходячи із політичних міркувань (перевага українського населення), так із міркувань економічного характеру, 4 райони Таганрозького округу із переданих Північно-Кавказькому краю (Федорівський, Катеринославський, Матвієво-Курганський і Голодаєвський) залишити в межах УСРР.

У союзній комісії по врегулюванню кордонів при ЦВК СРСР за участі представників РРФСР і Північно-Кавказького краю із вищезазначеного питання було досягнуто повної згоди, відповідно до якої із складу УСРР належало передати лише 10 районів, тобто було прийнято пропозицію української сторони.

Питанням, піднятим О. Черв'яковим, врегулювання кордонів з Північно-Кавказьким краєм знову ускладнювалося головним чином з ініціативи члена комісії від РРФСР Білобородова, який посилався нібито на наполягання населення вказаних чотирьох районів. В той же час Білобородов проігнорував представлене українцями клопотання населення прилеглих до України територій РРФСР про включення їх до складу УСРР [15, 105].

Виходячи із вище зазначеного, П. Буценко вважав за доцільне залишити в силі постанову Союзної комісії по врегулюванню кордонів. Стосовно Путивльського повіту, то з цього питання український представник був цілком згідний з Черв'яковим щодо доцільності включення до складу УСРР лише 11 волостей, як і постановила Союзна комісія, а не увесь повіт, виходячи з етнографічного принципу та адміністративної доцільності.

У грудні 1926 р. відбувся загальний перепис населення. Він показав, що в Росії були прикордонні з Україною території Північно-Кавказького краю, де переважало українське населення. Чисельність українців в них склала 2 млн. 733 тис. осіб. Зокрема, в Краснодарському районі налічувалося 103 тис. українців (84% усього населення), Таганрозькій окрузі – 192 тис. (72%), Кубанському окрузі – 915 тис. (62%). Сукупна кількість українців у Північно-Кавказькому краї дорівнювало 3 млн. 107 тис. (37% усього населення) [16].

Не чекаючи опублікування повних даних перепису, керівництво України з ініціативи Миколи Скрипника звернулося до проблеми українсько-російського прикордоння. В архівній справі політбюро ЦК КП(б)У зберігся протокольний запис від 21 травня 1927 р. за підписом генерального секретаря Л. Кагановича: «У зв'язку з тим, що минулий Всесоюзний перепис дасть вичерпні дані, визнати за необхідне поставити питання в ЦК ВКП про приєднання до України прикордонних районів з більшістю українського населення. Просити ЦК ВКП(б) утворити спеціальну комісію». ЦК ВКП(б) з комісією не поспішав, вважаючи питання про коригування кордонів вичерпаним. Однак М.Скрипник продовжував бити тривогу. Головним для нього було аж ніяк не збільшення території республіки за рахунок сусідів, а надання можливості українському населенню не розчинитися в інонаціональній середовищі. Вивчаючи матеріали перепису, він бачив, що українці Північного Кавказу поступово втрачають свою мову і культуру. У Кубанському окрузі українцями визнали себе 915 тис. чоловік, але тільки 729 тис. заявили, що рідною для них є українська мова [16].

У травні 1928 М. Скрипник знову звернувся до політбюро ЦК КП(б)У з офіційним поданням.

Записка Скрипника була розглянута в політбюро ЦК КП(б)У Кагановичу, Чубарю і Скрипнику було доручено відредагувати її і адресувати в ЦК ВКП (б). Редагування записки звелося до того, що зникли претензії на ті частини Північно-Кавказького краю, в яких українці становили більшість населення. Каганович знав, що Сталін реагував на рядок із гімну УНР, в якій називалися етнографічні кордони України («від Сяну до Дону»), як бик на червоне. Разом з надісланою запискою Каганович направив особисте послання Сталіну, в якому просив поставити на закриті засідання секретаріату ЦК ВКП(б) питання «про передачу УРСР повітів з більшістю українського населення Курської та Воронежської губерній, у зв'язку з районуванням Центрально-Чорноземної області» [16].

Не вдаючись до подробиць, що витікають із вищезазначених фактів і не зупиняючись на тому антагонізмі, який існував між представниками партійних і радянських органів Північно-Кавказького краю РСФРР і Старобільською та Сталінською округами УСРР, маємо констатувати, що клопотання по радянській лінії керівних органів УСРР в частині встановлення кордонів між УСРР і Північно-Кавказьким краєм РСФРР завжди в союзних інстанціях відхилялися, в той час як наполегливі домагання з боку представників Північно-Кавказького краю РСФРР завжди мали позитивне вирішення [17, арк. 1 – 3].

Не кажучи про повну одноманітність господарсько-економічної структури суміжних територій УСРР і Північно-Кавказького краю РСФРР, варто звернути увагу на ту господарську колізію, що утворилася з моменту встановлення існуючих державних меж. Так, необхідність приєднання Донецької округи, крім етнографії цієї округи, підтверджувалася економічною одноманітністю цієї округи зі східною частиною УСРР завдяки вугільним покладам в басейні річки Калитви, що робило цю округу природним продовженням Донецького вугільного басейну. З іншого боку, відрив станції Чортково від Біловодського хлібо-торгівельного району, який охоплював третину Старобільської та частину Луганської округ, утворювало цілком не припустиме, як з господарського, так і з політичного боку, явище.

Подібна картина спостерігалася і по Донецько-Шахтинській округі, відірваність якої від УСРР цілком штучно поділяла господарсько-цілісну одиницю Донбас – поміж двох республік, що, звичайно, негативно відбивалося на оперативному управлінні промисловими підприємствами.

Отже, вивчення зміни кордонів у 1920-х рр. не тільки закріє «білі плями» російсько-українських відносин, але і допомагає з'ясувати характерні риси внутрішньої політики вищого партійного керівництва цього періоду. Дотримання ж етнографічного принципу при формуванні російсько-українського кордону в зазначений період цілком відповідало б кордонам сільськогосподарських і економічних районів.

Джерела та література

1. Боєчко В.Д. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан / В.Д. Боєчко, О.І. Ганжа, Б.І. Захарчук. – К.: «Основи»; Інститут державного управління та місцевого самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. – 168 с.
2. Кузьменко В.Б. До історії формування Північно-Східного та Східного кордонів України (1917–1925 рр.) // Університетські наукові записки. – 2005. – №4. – С. 26-30.
3. Бикова Т.Б. Створення Кримської АСРР (1917–1921 рр.) / Т.Б. Бикова. – К., 2011. – 241 с.
4. Єфіменко Г.Г. Кордони державні України, принципи та історична практика їх визначення / Г.Г. Єфіменко, С.В. Кульчицький // Енциклопедія історії України. – Т.5. – К.: Наукова думка, 2008. – С. 137-148.
5. Дмитрієнко М.Д. Зміни в адміністративно-територіальному устрої України в 1919 – 1920 рр. / М.Д. Дмитрієнко // Український історичний журнал. – 2004. – № 1. – С. 43 – 52.
6. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. Вид. 3-є, доповнене. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2008. – 560 с.
7. Горизонтов Л.Е. Украина в зеркале регионалистики // Регионы и границы Украины в исторической ретроспективе. – М., 2005. – С. 4-11; Борисенко Е.Ю. Украина и Россия: спор о границах в 1920-е годы // Регионы и границы Украины в исторической ретроспективе. – М., 2005. – С. 205 – 235.
8. Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ). – Ф. Р-5677. – Оп. 1. – Спр. 7. – 585 арк.
9. Про усталення меж і складу Донецької губернії // Вісті ВУЦВК. – 1920. – 18 квітня.
10. Кабузан В.М. Украинцы в мире: динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII века – 1989 год: формирование этнических и политических границ украинского этноса / В.М. Карбузан; Институт российской истории РАН. – М.: Наука, 2006. – 658 с.
11. Історія державної служби в Україні. У 5-ти томах / [О.Г. Аркуша, О.А. Бойко, Є.І. Бородін та ін.; відп. ред.: Т.В. Мотренко, В.А. Смолій; редкол.: С.В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.]; Голов. упр. держ. служби України, Інститут історії НАН України. – К.: Ніка-Центр, 2009. – Т. 2. – 512 с.
12. ДАРФ. – Ф. Р-5677. – Оп. 3. – Спр. 85. – 18 арк.
13. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОУ). – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 1808. – 139 арк.
14. ЦДАВОУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 1807. – 71 арк.

15. ЦДАВОУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 2630. – 317 арк.
16. Кульчицький С. Смертельний водоворот. Рождение и гибель украинской Кубани / С.Кульчицкий // День. – 2007. – 17 марта // Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/ru/article/istoriya-i-ya/smertelnyy-vodovorot>.
17. ЦДАВОУ. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 2524. – 16 арк.

Сокирская В. В. Проблема определения юго-восточной части российско-украинской границы в 1920-х гг.

С распадом СССР одной из самых острых проблем стала проблема погранично-территориального размежевания независимых республик. Современная государственная граница Российской Федерации и Украины является итогом длительного процесса ее определения в 20-е гг. XX века. Исследуется проблема становления донецкого участка российско-украинской границы в означенный период. Среди проблем и противоречий, которые были заложены в формировании российско-украинской границы в этот период, стала проблема определения принадлежности не только территории, но и объектов хозяйствования. Освещаются последствия работы административно-территориальных комиссий разного уровня по определению принадлежности спорных территорий.

Ключевые слова: российско-украинская граница, административно-территориальная комиссия, Донецкая губерния, губисполком, уезд, волость, округ.

Sokirska V. V. Issues Southeastern part Russian-Ukrainian border in the 1920s

With the collapse of the Soviet Union one of the worst problems was the problem of border and territorial demarcation of independent republics. The modern state border of the Russian Federation and Ukraine are the result of a long process of its definition in the 20-ies of XX century. The problem of the formation of the Donetsk area of the Russian-Ukrainian border that period. Among the problems and contradictions that are inherent in the formation of the Russian-Ukrainian border in the 1920s, faced the problem of determining the membership not only territory but also of enterprises. Highlights the impact of the administrative-territorial committees at various levels to determine if the disputed territories.

Keywords: Russian-Ukrainian border, territorial-administrative committee, Donetsk province, Executive Committee, country, parish, district.

УДК 94(477.75)"1920"

О. С. Бикова

СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В КРИМУ В 1917–1921 рр.

У статті розглянуті питання створення і діяльності радянських органів влади в період їх становлення на кримському півострові. Проаналізована політична ситуація, яка склалася в Криму в період 1917-1921 років і її вплив на формування і принципи роботи радянських організацій. Виявлені особливості радянської системи даного періоду та роль нових структур влади в посиленні диктатури пролетаріату.

Ключові слова: Центральний Виконавчий Комітет, революційний комітет, комітет бідноти, надзвичайна комісія, революційний трибунал, Народний комісаріат продовольства.

В жовтні 1917 р. в Петрограді до влади прийшли більшовики. Ця подія вплинула на весь подальший хід історії. На Всеросійському з'їзді Рад робочих і солдатських депутатів був обраний вищий орган Радянської влади – Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет, який в свою чергу сформував радянський уряд – Раду Народних Комісарів. Це був початок створення органів радянської влади в Росії. Поступово влада на місцях теж починає переходити в руки Рад. Створюються нові органи влади, які повинні були відображати реалії того часу.

Становлення системи радянських органів влади в Криму відрізнялося від цього процесу в загальнодержавному масштабі, оскільки в Криму довгий час йшла боротьба за владу, в яку активно втручалися не лише місцеві і закордонні сили, які мали свої інтереси на півострові. Кримський півострів на деякий час став оплотом для всіх антирадянських елементів, і завданням створюваних тут радянських органів було встановити всі ознаки нової влади як найскоріше.

Над вивченням періоду становлення радянської системи влади періоду 1917-1921 років працювали Березовчук Н.Д., Бондаренко Г.В. [1], Бикова Т.Б. [2], Брошеван В.М. [3, 4], Бугай І.Ф. [5], Ганжа О.І. [6], Ішин А.В. [7; 8], Кульчицький С.В. [9], Мельгунов С.П. [10], Шевуцук П.О. [11].

Метою даної статті є вивчення питання про те, як проходив процес створення перших радянських органів влади в кримському регіоні, якими були їх перші дії і якими були результати цих дій. Для висвітлення цих питань необхідно оцінити в яких умовах радянська влада формувала свої органи управління; вивчити методи, якими користувалися нові органи влади для досягнення своїх цілей; зробити висновки про результати роботи нової влади в перші роки її існування.

В Криму перша конференція Рад робочих і солдатських депутатів і Військових революційних комітетів Таврійської губернії пройшла 28-30 січня 1918 р. Головували на ній більшовики М. Пожаров, Ж. Міллер, Ю. Гавен. Був обраний Таврійський центральний виконавчий комітет Рад робочих, солдатських і селянських депутатів. Головою Таврійського ЦВК став Ж. Міллер, його заступником – Ю. Гавен. З'їзд обговорив питання місцезнаходження і конструкції органів влади Таврійської губернії, продовольче і земельне питання. Було